

Posudok oponenta k inaugurácii a žiadosti o menovanie za profesora v odbore pedagogika doc. PaedDr. Ondreja Kaščáka, PhD.

Doc. PaedDr. Ondrej Kaščák, PhD. je vedúcim Katedry školskej pedagogiky na PdF TU v Trnave a samostatným vedeckým pracovníkom na ÚVSK SAV. Je vedúcim redaktorom časopisu Journal of Pedagogy (<http://www.degruyter.com/view/j/jped>). Svoj výskum orientuje na školskú a vzdelávaciu politiku (sledujúc governmentálne prístupy), školskú etnografiu, sociológiu detstva a sociológiu vzdelávania.

Jeho vedecký a pedagogický rast som mal možnosť sledovať od samotného začiatku na Pedagogickej fakulte UK V Bratislave. Môžem konštatovať, že menovaný vynikal neobyčajnou pracovitosťou a dôkladnosťou v odbornej i vedeckej práci, rozhladenosťou v oblasti sociológie i filozofie. Osobitne som si cenil u menovaného, že nepodľahol súčasnej všeobecnej snahe preferovať štúdium anglicky píšucich autorov, ale rovnakú pozornosť venoval i nemeckej literatúre, ktorá je rovnako inšpiratívna pre naše poznanie a z hľadiska možnosti komparácie dokonca vhodnejšia pri hodnotení súčasnej pedagogickej reality v SR. Predpoklady k tomu získal jednak prostredníctvom Universität des Saarlandes, Saarbrücken, ako i Goetheho inštitútu v Saarbrücken.

Menovaný úspešne spájal myšlienky Humboldtovej univerzity vo svojom pedagogickom pôsobení, čo sa prejavilo v jeho zameraní v pedagogike na významné oblasti, ktoré neraz zostávajú dnes zanedbávané:

- komparatívna pedagogika (PEP, Bc., ŠkP, PhD.),
- rané detstvo v medzinárodnej legislatíve (PEP, Mgr.),
- sociológia detstva (PEP, Bc., SPV, Bc.),
- sociológia výchovy (PEP, Mgr., SPV, Mgr.),
- teórie výchovy a vzdelávania (PEP, Mgr., UPV, Mgr.),
- sociológia školy a vzdelávania (ŠkP, PhD.).

To sa samozrejme prejavilo aj v jeho diele, ktoré tvorí vzácnu jednotu s Kaščákovým pedagogickým pôsobením, vrátane učebníc, ktorých je autorom (*Neposedné predškolské kurikulum: od komparatívnej analýzy k učiteľským emóciám* spolu s Branislavom Pupalom, *Kompendium sociológie výchovy*,

Výchova a vzdelávanie v základných diskurzoch a Deti v kultúre – kultúry detí a i.).

K jednotlivým dielam

Právom zaznamenali najväčší ohlas dve Kaščákové práce: *Moc školy: o formatívnej sile organizácie* a *Škola ako rituálny priestor*. Sú príznačné hĺbkou ponoru do problematiky a autorovou tvorivou invenciou.

Prvé z uvedených diel autora pokladám za novátorské. Je to ***Moc školy: o formatívnej sile organizácie***. Problematika je spracovaná na vysokej odbornej úrovni, so znalosťou najnovšej vedeckej a odbornej literatúry. Predstavuje reflexiu súčasného stavu vedeckého poznania prejavov aspektov moci z pohľadu spoločenských vied, menej už psychológie. Predložená práca nie je iba deskriptívnym popisom stavu poznania, ale i tvorivou explanáciou diel najvýznamnejších nemeckých, osobitne francúzskych, ale i amerických a domácich autorov. Práca je i hľadaním a nachádzaním súvislostí vo vzťahu k súčasnej škole a jej funkciám. Predložená práca bohatstvom autorovej invencie, analytických schopností a odklonom od tradičných schém, zaužívaných v súčasnej slovenskej pedagogike znesie tie najprísnejšie kritériá. Usiluje sa prekonať zaužívané stereotypy a posúva pedagogické videnie u nás zatiaľ málo akceptovaným smerom. Je písaná vecným, i keď náročným štýlom, ktorý je zrozumiteľný, ale vyžadujúci si náležitú koncentráciu čitateľa, rovnako ako i jeho náležitú erudíciu.

Formálnu organizáciu školy považuje autor za jeden z dôležitých prvkov ovplyvňovania správania členov spoločnosti, teda školou ako dôležitým prvkom sociálnej moci – preto hovorí o »moci školy«. Zaoberá sa otázkou, na akých úrovniach organizačnej štruktúry školy dochádza k reprodukcii niektorých prejavov sociálne a kultúrne očakávaného správania resp. jeho dispozícií. Pri dlhodobom sociálne reprodukčnom pôsobení formálnych organizácií pritom získavajú na význame najmä ich objektívne charakteristiky, zabehané pravidelnosti organizácie, čiže tie danosti, ktoré predstavujú relatívne stále a od osôb pôsobiacich v organizáciách (ktoré sa neustále menia) pomerne nezávislé faktory. V prípade školy ako formálnej organizácie patria do týchto daností najmä špecifiká školského času (jeho špecifické rozvrhnutie a intervalovanie v tradičnej škole, jeho signalizačné sekvenovanie) a špecifiká školského priestoru (architektúra tradičných škôl, špecifické rozvrhnutie a funkcie vnútorných

priestorov školy, ich materiálne uspošobenie a vybavenie). Tieto charakteristiky postupne nadobudli špecifické uspošobenie, ktoré zohráva významnú úlohu pri sprostredkovaní sociálne očakávaných prejavov. Prostredníctvom nich škola získala špecifické postavenie medzi organizáciami sociálnej reprodukcie a konformizácie.

Kaščák pokladá efekty pôsobenia školy za majúce univerzálny charakter, čo vysvetľuje tak, že škola produkuje určité predispozície a dispozície, ktorými sa vyznačuje podstatná väčšina školovaných detí a mládeže bez ohľadu na to, kde a kým bola vyučovaná. Niektoré sociálne významné predispozície (pripravenosť akceptovať záväznosť pracovného priestoru a času) a dispozície (autor uvádza napr. presnosť) pokladá za dôsledok pôsobenia organizačných podmienok školy, ktorými sa v tejto práci chce zaoberať primárne. Dospieva ku konštatovaniu, podľa ktorého s individualistickou koncepciou moci (ak by napr. pôsobenie školy odvíjal len od osobného pôsobenia učiteľov) by sa takýto spôsob ovplyvňovania správania nedal dostatočne opísať. Individualistickú koncepciu moci pokladá za potrebné odlišiť od sociálne fundovanej koncepcie. Procesy školskej socializácie považuje za ... Zmieňuje sa aj o rozdielnej orientovanosti rodinnej a školskej socializácie, ako i o rozdielnosti edukácie a scholarizácie. Uvažuje o rehabilitácii školskej socializácie, osobitne o vnútroškolskej socializácii, vždy s dobrou znalosťou svetovej pedagogickej a sociologickej literatúry. Možno konštatovať, že od čias Jurovského a jeho empirického výskumu procesu socializácie sa uvedeným otázkam málokto venoval v takomto rozsahu. Moc školy nad telom, otázky habitualizácie, školskej ritualizácie, priestorovej a časovej moci školy ústia bez priamej výzvy autora k nevyhnutnosti ďalšieho mapujúceho ale i základného výskumu nastolených otázok. Bolo by skvelé, keby sa autor vrátil k vybraným problémom svojho diela a pokračoval by v ich riešení a publikovaní.

Druhá z uvedených prác vyšla vo vydavateľstve SAV Veda. Tu publikoval Kaščák v r. 2010 relatívne útlu knihu **Škola ako rituálny priestor**. Autor sa pýta, ako problematika rituálov súvisí s otázkami formovania a učenia človeka, aké miesto má problematika rituálov v pedagogických diskusiách, aké sú kritériá pre analýzu a identifikáciu rituálov vo výchovnovzdelávacích súvislostiach a pre diferenciaciu rôznych foriem rituálnych aktivít vo výchovnovzdelávacích kontextoch. Rituál je pre návštevníkov škôl komplex záväzných aktivít, ktorý svoju legitimitu čerpá z tradície, a preto nepotrebuje racionalizáciu svojej oprávnenosti. Účastník rituálu sa tak nachádza v situácii, keď sú stanovené relatívne pevné interakčné rámce, keď je stanovená jasná vzťahová štruktúra, a keď sú predvolené obsahy interakcií. V tomto sociálne preddefinovanom

rituálnom rámci je účastník rituálu vedený od činnosti k činnosti s cieľom dosiahnuť určitú zmenu v jeho správaní, pohľade na svet či zmenu v jeho sociálnej pozícii. Zmyslom rituálov je teda riadená osobnostná transformácia. Školské dianie spíňa znaky rituálu ako tradičná podoba, rutinný priebeh, osobnostná transformácia. Rituály považuje Kaščák sú preto za pedagogické prostriedky. Veď pedagogika sa odjakživa zaoberala efektívnymi spôsobmi vedenia a regulácie správania s cieľom meniť ho spoločensky očakávaným smerom. Pedagogika navrhovala systémy takejto regulácie, ktoré sa v určitom historickom čase stabilizovali a stali sa. Kaščák otvára priestor pre analýzu mnohých formálnych a formalizovaných prvkov školskej kultúry, ktoré sa bežne považujú za výskumne neatraktívne, prípadne za archaické a v súčasnosti za formatívne neproduktívne, či dokonca nadbytočné. Tento názor Kaščák však nepovažuje za samozrejмый, ako by sa na prvý pohľad zdalo, ak disponujeme poznáním o mieste a význame rituálov v ľudskej kultúre, o ich performatívnej sile a implicitných formách učenia, ktoré sú im vlastné, ako i o spôsobe reprodukcie akceptácie a rešpektu v rituálnych aktivitách.

Tretia najvýznamnejšia publikácia Ondreja Kaščáka, ktorá vznikla v spolupráci s Branislavom Pupalom (Praha : Slon, 2012) sa nazýva ***Škola zlatých golierov: vzdelávanie v ére neoliberalizmu***. Jej vydanie vyvolalo početné diskusie. Dielo bolo hodnotené ako prvé ucelené knižné dielo, ktoré komplexne analyzuje infiltráciu neoliberálnej ideológie do školskej sféry a jej dopady na všetky úrovne správy vzdelávania. Publikácia ukazuje, ako spôsob transformácie sociálnych vzťahov zmenil a postupne ďalej mení školské systémy, školy i všetkých aktérov vzdelávania. Kritickéj analýze je podrobený neoliberalizmom etablovaný pedagogický diskurz, ktorý do centra pozornosti až chorobne neodbytné postavil zúčtovateľnosť, vykazovateľnosť i zodpovednosť vzdelávania, štandardizáciu jeho výstupov a permanentnú evaluáciu kvality školy. Ukazuje, že neoliberálna ontológia podnikateľského subjektu je dnes obsiahnutá v každodennom pedagogickom diskurze a obsadzuje politické i odborné programovanie školských reforiem, ako ich zaznamenávame u nás i v zahraničí. Dozvedáme sa, ako sa súčasné reformy vzdelávania podieľajú na redukování vzdelania podľa neoliberalných ekonomických kritérií, ako sa rozmáha testománia a testovanie žiakov, ako i o celom rade nezodpovedaných naliehavých otázok, hraničiacich s filozofiou výchovy a politológiou. Kaščák so spoluautorom Pupalom Kaščák s Pupalom sa opierajú o Foucaultov termín governmentality, ktorý označuje stratégiu vládnutia, ktorá spája určitý typ mentality so špecifickými technológiami moci. Neoliberalizmus je v tomto

ponímaní chápaný ako typická forma súčasnej governmentality. V knihe sa vymedzuje termín „neoliberálny trojuholník“ ako evaluácia, štandardizácia a akontabilita. Nesporná angažovanosť autorov v prospech kritiky neoliberalizmu má jeden nedostatok: pomerne slabé empirické ukotvenie v slovenských alebo i českých reáliách. Pokračovaniu tejto aktuálnej témy neoliberalnej ideológie v sfére školstva a vzdelávania by iste prispeli empirické výskumy. Možno iba dúfať, že dielo inšpiruje autorov i početných čitateľov z radov pedagógov k takémuto výskumu. Oponent by privítal, keby sa uchádzač o profesúru pokúsil stručne reagovať na recenziu publikácie z pera Kláry Šedovej (Studia paedagogica roč. 18, č. 2 – 3, rok 2013).

Tak knižné ako aj časopisecké publikácie autora sú príznačné analytickým myslením, medziodborovosťou a prekonávaním uzavretosti pedagogiky do klasicky vymedzených rámcov.

Pozitívne možno hodnotiť citácie a ohlasy, účasť a vystúpenia na domácich i medzinárodných vedeckých konferenciách, ako i riešenie vedeckovýskumných úloh uchádzača.

Z uvedeného jednoznačne vyplýva, že doc. PaedDr. Ondrej Kaščák, PhD. je zrelá vedecká i pedagogická osobnosť, ktorého dielo nesporne prispelo a obohatilo pedagogické vedy tak na Slovensku, ako i medzinárodne. Jeho kompetencie, ktoré preukázal, prispievajú k rozvoju poznania, vedy a výskumu.

Na základe uvedeného si oponent dovoľuje navrhnúť udelenie doc. PaedDr. Ondrejovi Kaščákovi, PhD. hodnosť profesora v odbore pedagogika.

Bratislava – Olomouc, 3. 3. 2017

prof. PhDr. Peter Ondrejko, DrSc.